

УДК 93/94+7,035:75

УДК 75.041.5(438)

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2024.1.12>**Зузяк Тетяна Петрівна,**

доктор педагогічних наук, кандидат мистецтвознавства,
декан факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій,
професор кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID: 0000-0002-5437-0272
zuzyak@ukr.net

**МИСТЕЦТВО МІНІАТЮРИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЧАСУ:
КОЛЕКЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОРТРЕТІВ У МУЗЕЯХ**

Портретні мініатюри є важливою частиною багатьох музейних колекцій та виставкових експозицій музеїв світу та їхньою справжньою окрасою. Вони представлені як поодинокими екземплярами, так і цілісними колекціями, що їх роками формували колекціонери й передали на зберігання до музейних фондів та демонстрації під час виставок для широкого кола відвідувачів. Вивчення портретних мініатюр крізь призму життєпису митців, замовників, історико-культурний контекст, є важливим для розуміння специфіки розвитку як європейського мистецтва XVI–XIX ст., так і соціальних, династичних, політичних, родинних взаємин та взаємозв'язків, насамперед монархічних династій та аристократичної знаті. Техніка виготовлення портретних мініатюр, матеріали та оздоблення й інкрустація, є інформативним джерелом для вивчення розвитку технологій обробки матеріалів, виготовлення фарб, розвитку природничих наук, а також дозволяють простежити ідейні, естетичні, ідеологічні, релігійні та інші впливи на еволюцію мистецтва.

У статті вибірково зосереджено увагу на творчості американсько-англійського художника, представника неокласицизму, Джона Сінглтона Коплі; представнику Північного Відродження, французькому художнику Франсуа Клуе; фламандської художниці-мініатюристки доби Відродження Левіна Теєрлінк; німецького художника доби Відродження Ганса Гольбейна-Молодшого. Такий вибір митців обумовлений бажанням продемонструвати різноплановість портретних мініатюр, а також описати специфіку мистецького життя крізь призму життєпису обраних представників мистецького середовища. Також пунктирно окреслено аспекти повсякдення зображуваних персон на мініатюрі, що дозволяє, при комплексному підході, сформулювати уявлення про особливості історико-культурного розвитку Європи протягом окресленого періоду.

Колекції портретних мініатюр в музеях світу, завдяки віртуальним технологіям, стали доступними широкому загалу поціновувачів та бажаючих познайомитися з цим видом візуального мистецтва.

Ключові слова: Ганс Гольбейн-Молодший, живопис, колекція, Джон Сінгтон Коплі, Єлизавета I, Левіна Теєрлінк, музей, портретна мініатюра, Тюдори, Франсуа Клуе.

Zuziak Tetiana. MINIATURE ART THROUGH THE PRISM OF TIME: EUROPEAN PORTRAIT COLLECTIONS IN MUSEUMS

Portrait miniatures are an important part of many museum collections and exhibition expositions of museums of the world and their real decoration. They are presented both as individual specimens and as complete collections, which were formed by collectors over the years and transferred to museum funds and demonstrated during exhibitions for a wide range of visitors. The study of portrait miniatures through the prism of the biographies of artists, customers, and the historical and cultural context is important for understanding the specifics of the development of both European art of the 16th and 19th centuries, as well as social, dynastic, political, family relationships and relationships, primarily monarchical dynasties and aristocratic famous. The technique of making portrait miniatures, materials and decoration and inlay, is an informative source for studying the development of technologies for processing materials, making paints, the development of natural sciences, and also allows you to trace ideological, aesthetic, ideological, religious and other influences on the evolution of art.

The article selectively focuses on the work of the American-English artist, representative of neoclassicism, John Singleton Copley; to the representative of the Northern Renaissance, the French artist Francois Clouet; of the Flemish Renaissance miniaturist Levina Teerlinck; German Renaissance artist Hans Holbein the Younger. This

choice of artists is due to the desire to demonstrate the versatility of portrait miniatures, as well as to describe the specifics of artistic life through the prism of the biographies of selected representatives of the artistic environment. Aspects of everyday people depicted in miniature are also dotted, which allows, with a comprehensive approach, to form an idea of the peculiarities of the historical and cultural development of Europe during the outlined period.

Collections of portrait miniatures in museums around the world, thanks to virtual technologies, have become available to a wide audience of connoisseurs and those who want to get to know this type of visual art.

Key words: *Hans Holbein the Younger, painting, collection, John Singleton Copley, Elizabeth I, Levina Teerlinck, museum, portrait miniature, Tudors, Francois Clouet.*

Вступ. Мистецтво портретної мініатюри є важливим історичним візуальним джерелом для вивчення історії культури, мистецтва, генеалогії, дипломатії, моди. Також портретна мініатюра XVI–XIX ст. може слугувати об'єктом дослідження розвитку мистецьких технологій, адже матеріали, які використовували при виготовленні такого мистецького твору, є свідченням появи та поширення технологій обробки різних матеріалів та виготовлення й практичне застосування фарб різного походження. Окрім того, мистецтво портретної мініатюри – це справжня естетична насолода, яка допомагає отримати позитивні емоції при їх ретельному розгляді, своєрідна психотерапія, що особливо важливо в умовах хронічного стресу та тривожності. Музейні колекції портретних мініатюр є складовою європейської та світової культурної спадщини, що репрезентує розвиток мистецьких традицій країн Європи протягом XVI–XIX ст. та допомагає зрозуміти культурні взаємовпливи. Тому вивчення музейних колекцій портретних мініатюр є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору.

Історії англійської мініатюри від часів правління королеви Єлизавети I і до початку XIX ст., з понад сотнею ілюстрацій, присвячене дослідження Дж. Мердока, де, зокрема, розміщені приклади творчих робіт Ніколаса Гілл'ярда, Айзека Олівера, Семюеля Купера, Пітера Кросса, Річарда Косвея [10, с. 154–156]. Колекції портретних мініатюр та творча манера художників, що їх створювали, лягли в основу дослідження Б. Паппе, Ю. Шмігліц-Оттена та Г. Вальчак [8, с. 132–133] К. Кумбс, спеціалізуючись на портретних мініатюрах XVI–XIX ст., особливо зосередилася на жіночих портретних мініатюрах європейської аристократії XVIII ст. та інтимній символіці портретних мініатюр [5]. М. Варчук вивчає

походження та етапи розвитку портретної мініатюри з колекції Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків [1]. Г. Рейнолдс вивчав придворний живопис Англії доби Тюдорів та королеви Вікторії [3]. З точки зору феміністичних методологічних засад розглядала мистецьку спадщину та історико-культурний контекст ранньомодерного мистецтва В. С. Тейт [4]. Важливим джерелом інформації про портретні мініатюри є сайти музеїв світу, які мають у своїх колекціях та експозиціях портретні мініатюри.

Зосередивши дослідницьку увагу на низці колекцій портретних мініатюр, ми пропонуємо поглянути на них як на важливе інформаційне джерело історії культури та мистецтва у сув'язі із загальноісторичним розвитком. Такий підхід дозволяє комплексно аналізувати музейні колекції як частину культурної спадщини та «місця пам'яті» про перебіг тих чи інших подій в історії Європи.

Матеріали та метод. Доба Ренесансу кардинально вплинула на подальший мистецький розвиток країн Європи, адже «Ренесанс не торкався ногами землі. <...> ширяв над поверхнею світу, з якого підвівся, мов безтілесна абстракція, новий життєдайний дух» [10, с. 87]. Ренесансні ідеї пронизані переосмисленням людських можливостей, порівняно із Середньовіччям, що тяжіло до теологічних пояснень світу й буття. Ідеології Ренесансу базувалася на «трьох китах»: звернення до вивчення творчої спадщини античних авторів, насамперед Ціцерона та Гомера; вивчення давньогрецької мови, у доповнення до латини; критичне вивчення біблійних текстів. Такий підхід забезпечив логічний зв'язок між Ренесансом та подальшою Реформацією в історії Європи, поєднавши в органічне ціле світські та релігійні мотиви. Якщо вести мову про митців Ренесансу, то, окрім

загальноновизнаних авторитетів та неперевершених майстрів Леонардо да Вінчі, Рафаеля Санті та Мікеланджело Буонарроті, необхідно додати Паоло Уччелло (малярська перспектива зображення), Андреа Мантелья (реалістичний живопис), Сандро Боттічеллі (гармонія людських постатей і пейзажу). Окрім кардинальних змін в мистецькому розвитку, відбулася й наукова революція XVI–XVII ст., «доба Коперника, Бекона й Галілея» в химерній суміші із добою «алхіміків, астрологів і ворожбитів» [4, 43]. Саме в такий історико-культурний умовах зародилося мистецтво портретної мініатюри. За своєю стилістикою та технікою виконання портретна мініатюра споріднена з мініатюрою книжковою. Наразі, терміном «мініатюра» позначають предмети, які у зменшеному форматі репрезентують інші, більш масштабні предмети та явища (мініатюра замку, мініатюра літака і т.ін.). Мініатюрами свого часу називали невеличкі картини, виконання яких вражало неймовірною точністю та увагою до найдрібніших деталей. Етимологія слова пов'язана з латинською дефініцією «*minium*» – червоний колір свинцю, оксид свинцю, сурик. У Середньовіччі заголовні літери рукописів зазвичай прикрашали суриком. Художників-оформлювачів називали «мініаторами» (ілюмінаторами), а сам малюнок – «мініатюрою». З часом сурик перестали використовувати в малюванні, але термін «мініатюра» вже прижився.

Як зазначає К. Кумбс, з'явившись на початку XVI ст., портретна мініатюра відразу стала частиною культури пам'яті, відображаючи важливі моменти життя аристократії. Їхня значна інтимність (у сенсі прихованість від великої кількості сторонніх очей) та мобільний формат стали ідеальною формою для увічнення емоційно знакових подій в житті людини: народження, заручини, весілля, смерть. А спосіб їх зберігання та носіння забезпечували нерозривний зв'язок між зображенням та власником мініатюри. Портретні мініатюри можна було зберігати в спеціальних шафах, як це робила британська королева Єлизавета I ховати під одягом, або ж, навпаки – відкрито демонструвати як ознаку статусності та прихильності певних

монарших осіб [5]. Портретні мініатюри, на яких були зображені померлі родичі чи члени родини, були своєрідним нагадуванням про близьких людей. Важливу роль виконували портретні мініатюри й у матримоніальних справах. Мініатюрне зображення потенційного нареченого чи нареченої слугували важливим (а інколи – і єдиним) джерелом інформації про зовнішність майбутнього чоловіка або дружини, ставали частиною портретних галерей королівських династій. Портретні мініатюри зазвичай виготовляли з дорогих матеріалів та щедро оздоблювали дорогоцінним камінням, то ж вони були ще й своєрідним капіталом, перспективною інвестицією.

Оскільки створення портретних мініатюр вимагало неймовірної точності та зосередженості, то художник повинен був мати ще й добрий зір та розвинену дрібну моторику рук. З ювелірною досконалістю обрамлені корпуси мініатюр використовували і як браслети, підвіски, брошки, табакерки. Така техніка виконання портретних мініатюр практикувалася до XVIII ст. Джон Сінгльтон Коплі [2] почав створювати портретні мініатюри аквареллю на тонкій слоновій кістці. Вже у XIX ст. портретні мініатюри на слоновій кістці були трохи більшого формату, аніж класичні, та могли бути розміщені в прямокутних шкіряних футлярах з відкидними кришками. Наприклад, автопортрет-мініатюра Дж. Сінглтона Коплі, в неокласичному стилі, виконана аквареллю на слоновій кістці у вигляді медальйону (1769 р., розмір 3,3 x 2,7 см), зберігається в колекції Метрополітен-музею в Нью-Йорку. Митець жив і працював як в Англії, так і в Америці. Через свого вітчима, художника та гравера Пітера Пелхема (бл. 1695–1751), він мав можливість ознайомитися з творчістю гравюр старих майстрів та англійських портретів [4]. Така фундаментальна мистецька база вплинула на його власний стиль та дозволила працювати в різних техніках: пастель, мініатюра, портретний живопис в англійському стилі. До того ж, йому добре вдавалося передати образи людей в русі, наповнюючи картину динамікою та створюючи відповідне соціальне тло, на догоду своїм замовникам – заможним та амбітним представникам вищих класів сус-

пільства. Портрети, виконані митцем, зазвичай прикрашали холи, вітальні, зали, їдальні будинків. Вони добре вписувалися в інтер'єр бароко та рококо, ставши частиною репрезентації способу життя аристократії тих часів та вплинули на формування соціальної й культурної ідентичності американської бізнес-еліти. Дж. Сінглтон Коплі входив до найбільш елітарного кола британських художників, був обраний до Королівської академії мистецтв Англії, заснованій у 1768 р. Завдяки королівській прихильності, був забезпечений замовленнями до кінця своїх днів [2]. Окрім згаданого вище автопортрета Дж. Сінглтон Коплі, у Метрополітен-музеї в експозиції є також мініатюра його авторства, у формі медальйона, на якій зображений Мозес Гілл (1733–1800), бостонський комерсант, губернатор штату Массачусетс (іл. 1). Вірогідно, це було замовлення весільного подарунку для нареченої Мозеса Гілла – Сари Прінс. Пізніше містер Гілл звертався до Дж. Сінглтона Коплі із замовленнями олійних портретів себе та своєї дружини, які зберігаються нині у

Іл. 1. Мозес Гілл (Moses Gill, близько 1759), олія, сусальне золото на мідній пластині (4,1 x 2,9 см) (Moses Gill. John Singleton Copley. American, ca. 1759)

Музеї мистецтв, Школи дизайну Род-Айленда у Провіденсі. А власне мініатюра потрапила до Метрополітен-музею як подарунок від Марти Дж. Флейшман, на згадку про її батька, Лоуренса А. Флейшмана, 2006 р. [2].

Першопочатково, протягом XVI–XVII ст., портретні мініатюри писали на пергаменті, папері, тобто крихкому матеріалі. Тому, задля кращої збереженості, їх вставляли у медальйони та носили на довгому, зазвичай, золотому, ланцюжку. Одним із видатних майстрів-мініатюристів того часу був Франсуа Клуе (фр. François Clouet, 1515–1572), представник Північного Відродження. Він був придворним художником кількох французьких королів – Франциска I, Генріха II, Франциска II та Карла IX. У його великій майстерні за ескізами маестро виготовляли як портретні мініатюри, так і великі портретні композиції для королівських зал. Ф. Клуе також знімав посмертні маски з багатьох представників династії Валуа. У 1572 р. він виконав також мініатюрний портрет іспанської королеви. Основна функція художника при дворі – це створення парадних, репрезентативних портретів монарха та його найближчого оточення. Але, поруч з тим, портретна мініатюра була не менш популярним видом мистецтва. Принагідно зазначимо, що малювання портретів монархів та вищої знаті – далеко не єдиний вид культурного дозвілля, який характеризував придворне життя європейських династій. Зокрема, Англо С., вивчаючи історичні джерела, серед яких королівські господарські книги, які проливають світло на придворне життя англійського короля Генріха VII, засновника династії Тюдорів, описує менестрелів, групи музикантів (органістів, сопілкарів), жонглерів, танцівників на канаті та ходулях, ляльководів, блазнів, які розважали короля та придворних. Також відомо про любов короля до гри в шахи, кості та карти. Платню отримував також персональний тренер, який навчав короля гри в теніс; є згадки про платню дітям за гарний спів тощо. Були лицарські поєдинки, стрільба з лука, бої на мечех та списах; розпалювання

травневих багать та інші весняно-літні масові розваги, різдвяні святкування; банкети на честь заручин та весільних святкувань членів монаршої родини. Проведення всіх цих заходів вимагало й активної участі придворного художника – оформлення зали, виготовлення геральдичних знаків, оформлення різноманітних декорацій і т.ін. [10, с. 56].

У Музей Вікторії та Альберта (Лондон) зберігається портретна мініатюра Катерини Медічі (Catherine de Medici; 1519–1589), виготовлена Ф. Клуе (акварель на пергаменті, Франція, бл. 1555), разом з кришкою для портретної мініатюри. Загалом, як видно з інформації на сайті Музею Вікторія та Альберта, колекція мініатюр нараховує 78 екземплярів, зокрема, серед них портретні мініатюри:

Портретна мініатюра сера Вільяма Портмана, художник Річард Гібсон (1615–1690). Акварель на пергаменті. Англія, бл. 1658.

Портретна мініатюра невідомої жінки, ймовірно Венетії Стенлі, Леді Дігбі, художник Пітер Олівер. Акварель на пергаменті. Англія, 1615–1622.

Автопортрет, художниця Сусанна Пенелопа Россе (бл. 1652–1700). Акварель на пергаменті. Англія, XVII ст.

Імператор Карл V, портретна мініатюра Лукаса Горенбаута. Акварель на пергаменті, викладеному на картці. Англія, бл. 1525.

Сер Вільям Палмер, художник Семюел Купер. Лондон, Англія, 1657 р.

Королева Єлизавета I (1533–1603), портретна мініатюра Ніколаса Гіллярда (1547–1619). Акварель на пергаменті, емальоване золото, оздоблене діамантами та рубінами. Англія, 1590–1603.

Леді Кетрін Грей, портретна мініатюра Левіні Терлінк. Акварель на пергаменті. Англія, бл. 1555–1560.

Анна Клевська, портретна мініатюра Ганса Гольбейна (1497–1543). Акварель на пергаменті. Англія чи Німеччина, 1539 р.

Принц Чарльз, пізніше Карл I, художник Ніколас Гіллярд (1547–1619). Акварель на пергаменті. Англія, 1611–1613.

Генрієтта Анна, герцогиня Орлеанська, мініатюрний портрет роботи Семюеля Купера (1609–1672). Акварель. Англія, 1660–1661.

Роберт Дадлі, граф Лестер, портретна мініатюра Ніколаса Гіллярда (1547–1614). Акварель. Лондон, Англія, 1571–1574.

Портретна мініатюра Сюзанни, леді Дормер, художник Метью Снеллінг. Акварель на пергаменті. Англія, 1644–1670.

Ентоні Ешлі Купер, 2-й граф Шефтсбері, портретна мініатюра Семюеля Купера (1609–1672). Акварель на пергаменті. Англія, бл. 1665.

Сер Джон Уайлдмен (бл. 1621–1693), портретна мініатюра. Акварель на пергаменті в золотому медальйоні з блакитною емаллю. Англія, 1647 р.

Портретна мініатюра Річарда Саквіля, 3-го графа Дорсета, художник Ісаак Олівер. Акварель на пергаменті. Англія, 1616 р. [11].

Різнманіття портретних мініатюр, зображення одних і тих самих людей в різні періоди їхнього життя, наповнення портрету символічними елементами, матеріал, з якого виготовлена мініатюра та її ужиткове застосування, засвідчують не лише популярність даного виду живопису, а й його важливість для саморепрезентації особи, для потрактування міжродинних, міжособистісних стосунків, дипломатичних та бізнесових взаємин тощо.

Яскравими зразками портретної мініатюри є творча спадщина Левіні Теерлінк (Levina Teerlinc, 1510–1576). Фламандська мініатюристика виконувала замовлення від Генріха VIII, Едуарда VI, Марії Тюдор, Єлизавети I (4, с. 12–28; с. 84–85; с. 87). Факти її життя та творчості досі викликають суперечки серед дослідників. Зокрема, розходяться думки щодо того, хто навчав її мистецтву мініатюри – її батько, один з найвідоміших ілюстраторів, художник, фламандець Сімон Бенінг (1483–1561) чи хорватсько-італійський художник Джорджо Джуліо Кловіо (1498–1578); чи мініатюри, авторство яких приписують мисткині, справді належать їй? Менше з тим, її авторству історики мистецтва приписують ілюмінацію «Угода між королевою та деканом і канони каплиці Святого Георгія» (30 серпня 1559). На зображенні – Єлизавета I перебуває на пишному троні, в королівській мантії, короні Тюдорів, із золотим волоссям, що розкішно розсипане на пле-

чах, а вершечок скіпетра прикрашений «королівською лілією» (фр. fleur de lys/lis), як натяк на претензії на французький престол. Королева в королівському горностаї, у складно драпірованому одязі, що передано за допомогою прозорих мазків фарби, ґрунтовка з лазуриту та золотих арабесок на задньому тлі створює атмосферу урочистості й заможності, що ще більше підкреслено золотою кулею та скіпетром, як алюзія на Діву Марію (Богом призначене право правління на землі). Такий формат портретного зображення монаршої особи став символічним зображенням для офіційних документів. На думку історикині мистецтва Л. Вудвіль, тривалий час ім'я Левіни Теерлінк було поза ретельною увагою дослідників, оскільки методи дослідження та атрибуції творів мистецтва, зокрема, портретних мініатюр, не дозволяли достеменно визначити авторство. І дослідники були зосереджені на творчості інших відомих художників-мініатюристів – на Гансі Гольбейні-Молодшому (1497–1543) та Ніколасі Гільдрді (бл. 1547–1619). Їхні твори не такі рідкісні, а мистецький авторський стиль більш виражений [4, 56].

Ганс Гольбейн (?–1543) – один із найяскравіших та різнопланових художників XVI ст. Першопочатково візуальному мистецтву він навчався у свого батька Ганса Гольбейна-Старшого, в Аугсбурзі (Німеччина). Пізніше з братом Амброзіусом переселився у Базель (Швейцарія), де працював та вдосконалював свою майстерність. Йому вдалося познайомитися з впливовими вельможами та вченими-гуманістами, серед яких був Еразм Роттердамський. Г. Гольбейн навіть ілюстрував «Похвалу глупоті». Працював він і над оформленням німецького перекладі «Біблії» Мартіна Лютера, а також писав портрети та створював вітражі й фрески та не гребував й ремісничими роботами, задля покращення матеріального становища. Вже на цих прикладах бачимо багатогранність таланту митця. У 1526 р. він змушений був залишити Базель. Справа в тому, що події Реформації суттєво вплинули й на мистецьке життя. Зокрема, різко зменшилася кількість замовлень на релі-

гійну тематику, оскільки, згідно поглядів протестантів, візуальне мистецтво є відголоском ідолопоклонництва та відволікає від вивчення Біблії. Г. Гольбейн перебрався до Англії, де, завдяки рекомендаційному листу Е. Роттердамського, був прийнятий Томосом Мором. Тогочасні естетичні вподобання англійців віддавали перевагу портретному живопису. Тож Г. Гольбейн активно писав портрети (серед них – Т. Мора та членів його родини). За деякий час він повернувся до Базеля, але невдовзі знову вирушив до Англії. Портрети, написані Г. Гольбейном у цей період, знаходяться у музеях Берліну, Віндзора, Гааги, Брауншвейгу, Відня. Йому також вдалося стати придворним художником короля Генріха VIII. Завдяки його неймовірній портретній точності, ми маємо на сьогодні достовірні зображення багатьох відомих діячів тих часів (Holbein at the Tudor Court). До того ж, художник неймовірно точно й філігранно зображав одяг та ювелірні прикраси своїх замовників. Адже вони свідчили про соціальний та майновий статус людини, що було вкрай важливо зафіксувати та передати як інформацію, наприклад, під час заручин та дипломатичних місій. Або ж просто залишити славетні спогади нащадкам. Не втрачає актуальність творча спадщина митця і для сьогодення. Зокрема, у Королівській галереї Букінгемського палацу аносоване відкриття виставки «Гольбейн при дворі Тюдорів» з квітня 2024 р. Виставкова експозиція включає в себе картини, книжкові ілюстрації та портретні мініатюри митця. Її мета – продемонструвати не лише багату культурну спадщину одного з найвидатніших митців XVI ст., а й познайомити відвідувачів, за допомогою портретної мініатюри, з історичними персонами, яких Г. Гольбейн знав особисто та малював. Зокрема, серед пропонуваніх до перегляду портретних мініатюр привертає увагу зображення Генріха Брендон (1535–1551), один із синів Чарльза Брендона, герцога Саффолка, і його четвертої дружини Кетрін. Це один із небагатьох портретів дітей, зроблених Г. Гольбейном. Відомі також дитячі зображення Едуарда VI та дітей художника. Вірогідно, це було замовлення батьків Ген-

ріха. Вони були одними з найвпливовіших діячів при дворі Тюдорів. На зображенні підписано, що Генріху – 5 років (акварель на пергаменті, покладеному на гральну карту, діаметр опори – 5,6 см) (Henry Brandon, 2nd Duke of Suffolk (1535–1551)).

Королівська колекція складається чи не з найбільшої кількості збережених творів митця. Її ядро – це 80 малюнків, більшість з яких, вірогідно, була придбана Генріхом VIII вже після смерті художника. Ще сім картин і чотири мініатюри були придбані впродовж наступних століть.

Вершин своєї технічної досконалості портретний мініатюрний живопис досягнув у XIX ст. Її розвиток протягом XVI–XIX ст. демонструє нам у XXI ст. не лише розвиток та зміну техніки виготовлення портретної мініатюри, а й смаки замовників, світоглядні уявлення, прагнення та амбіції й естетичні переконання в різні історичні періоди.

Результати. Мистецтво портретної мініатюри, спираючись на традиції середньовічних книжкових ілюстрацій, технологічних

досягнень Ренесансу, його ідейних та світоглядних орієнтирів, стало одним із символів ранньомодерної культури вищих прошарків європейського суспільства. Портретна мініатюра, з одного боку, уособлювала соціальну, династичну, політичну приналежність зображуваного об'єкта, а з іншого – втілювала особливий інтимно-емоційний зв'язок між зображенням та власником мініатюри. Окрім того, матеріал, з якого виготовляли мініатюри та їхнє оздоблення, також слугували елементом певної репрезентативності та серйозності намірів, наприклад, під час заручин чи інших важливих родинних подій. Такий смисловий дуалізм робить цей вид мистецтва особливо привабливим з точки зору вивчення історії повсякдення. Портретна досконалість зображень, увага до деталей сприяє міждисциплінарним дослідженням, пов'язаним з історією Європи, історії культури, історії дипломатичних відносин. Їхня присутність у музейних колекціях та виставкових експозиціях творить цілісне уявлення про історико-культурний розвиток багатьох європейських країн.

Література:

1. Варчук М. Етапи колекціонування європейської портретної мініатюри XVI–XIX століть. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2023. № 3. С. 136–141.
2. Barratt, C. R. «John Singleton Copley (1738–1815)». In Heilbrunn Timeline of Art History. 2003. *New York: The Metropolitan Museum of Art*. URL: http://www.metmuseum.org/toah/hd/copl/hd_copl.htm
3. Reynolds G., Baetjer K. *European Miniatures in the Metropolitan Museum of Art*. New York : Metropolitan Museum of Art. 207 p.
4. Chandler Tait V. *Three Case Studies of Protofeminism in Early Modern Art: Levina Teerlinc, Sofonisba Anguissola, and Artemisia Gentileschi*: PhD dissertation / University of Memphis. Memphis, Tennessee, 2021 URL: <https://digitalcommons.memphis.edu/etd/2188/>
5. Coombs K. *The Portrait Miniature in England*. London: Victoria and Albert Publications, 1998. 128 p
6. Foskett D. *Miniatures, Dictionary and Guide*. Woodbridge: Antiques Collector's Club Ltd., 1987. 702 p.
7. Holbein in the Royal Collection. *Royal Collection Trust*. URL: <https://www.rct.uk/collection/stories/holbein-in-the-royal-collection>
8. Garnier N., Pappé B., Lemoine-Bouchard N. *Portraits des maisons royales et impériales de France et d'Europe : Les miniatures du musée Condé à Chantilly*. Paris: Somogy, 2007. 303 p.
9. Lloyd S. A Group of Portrait Miniatures Attributed to Jacob van Doordt in the Collection of the Duke of Buccleuch and Queensberry. *European Portrait Miniatures. Artists, Functions and Collections* / Ed. B. Pappé, J. Schmieglitz-Otten, G. Walczak. Petersberg : Michael Imhof, 2014. P. 146–56.
10. Murdoch, J., Murrell, J., Noon, P. J., Strong, R. *The English Miniature*. New Haven, CT : Yale University Press, 1981. 230 p.
11. Victoria and Albert Museum. URL: <https://www.vam.ac.uk/collections/portrait-miniatures> (дата звернення: 17.03.2024).
12. What is a Miniature? *The Tansey Miniatures Foundation*. URL: <https://tansey-miniatures.com/en/miniatures-painting/introduktion/introduction>

References:

1. Varchuk, M. (2023). Etapy kolektsionuvannia yevropeyškoï portretnoï miniatiury XVI–XIX stolit [Stages of Collecting European Portrait Miniatures of the 16th – 19th Centuries.] *Herald of National Academy of Culture and Arts – Visnyk Natsionalnoï akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 3, 136–141 [in Ukrainian].
2. Barratt, C. R. (2003). John Singleton Copley (1738–1815). In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art. Retrieved from http://www.metmuseum.org/toah/hd/copl/hd_copl.htm.
3. Reynolds, G., & Baetjer, K. (2003). *European Miniatures in the Metropolitan Museum of Art*. New York: Metropolitan Museum of Art.
4. Chandler Tait, V. (2021). Three Case Studies of Protofeminism in Early Modern Art: Levina Teerlinc, Sofonisba Anguissola, and Artemisia Gentileschi (PhD dissertation). University of Memphis. Memphis, Tennessee. Retrieved from <https://digitalcommons.memphis.edu/etd/2188/>.
5. Coombs, K. (1998). *The Portrait Miniature in England*. London: Victoria and Albert Publications.
6. Foskett, D. (1987). *Miniatures, Dictionary and Guide*. Woodbridge: Antiques Collector's Club Ltd.
7. Holbein in the Royal Collection. (n.d.). Royal Collection Trust. Retrieved from <https://www.rct.uk/collection/stories/holbein-in-the-royal-collection>.
8. Garnier, N., Pappé, B., & Lemoine-Bouchard, N. (2007). *Portraits des maisons royales et impériales de France et d'Europe: Les miniatures du musée Condé à Chantilly*. Paris: Somogy.
9. Lloyd, S. (2014). A Group of Portrait Miniatures Attributed to Jacob van Doordt in the Collection of the Duke of Buccleuch and Queensberry. In B. Pappé, J. Schmieglitz-Otten, & G. Walczak (Eds.), *European Portrait Miniatures: Artists, Functions and Collections* (pp. 146-156). Petersberg: Michael Imhof.
10. Murdoch, J., Murrell, J., Noon, P. J., & Strong, R. (1981). *The English Miniature*. New Haven, CT: Yale University Press.
11. Victoria and Albert Museum. Retrieved from <https://www.vam.ac.uk/collections/portrait-miniatures>.
12. The Tansey Miniatures Foundation. (n.d.). What is a Miniature? <https://tansey-miniatures.com/en/miniatures-painting/introduktion/>.